

Όπως και για την κρίση του αρειανισμού, δεν πρέπει και εδώ να υποτιμηθεί η βαρύνουσα θέση της θεολογίας. Περισσότερο, όμως, από ότι κατά τον 4ο αι., είναι η δράση του αυτοκράτορα και οι συγκρούσεις ανάμεσα στις μεγάλες εκκλησιαστικές έδρες που διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο, ενώ οι μοναχοί, αλλά και η κοινή γνώμη, υψώνουν τη φωνή τους.

Επί Θεοδοσίου Β' ο παρεμβατικός ρόλος του αυτοκράτορα είναι αισθητός: ο αυτοκράτορας είναι αυτός που επιλέγει τον **Νεστόριο** για την Κωνσταντινούπολη και που συγκαλεί τη σύνοδο της Εφέσου. Στη δεκαετία του 440, επηρεαζόμενος από άλλους κύκλους, όπου ο ευνούχος

Χρυσάφιος κατέχει εξέχουσα θέση, ο Θεοδόσιος αλλάζει τη στάση του και ασκεί, με όλη τη δύναμη που διαθέτει, πίεση για να ακυρωθεί η καταδίκη του

Ευτ

χούς

ενώ συγκαλεί νέα σύνοδο στη Έφεσο υπό τη διεύθυνση του επισκόπου Αλεξανδρείας

Διοσκόρου

. Ο θάνατός του από ατύχημα το 450 και η επάνοδος στην εξουσία της αδελφής του Πουλχερίας σημαδεύουν μια απότομη αλλαγή, διότι η σύνοδος που συγκαλείται στη Χαλκηδόνα αντιτίθεται στις αποφάσεις της δεύτερης συνόδου της Εφέσου.

Η ανάλυση των σχέσεων ανάμεσα στις μεγάλες εκκλησιαστικές έδρες επιτρέπει να καταλάβουμε ορισμένους μηχανισμούς της κρίσης.

Η σύνοδος του 381, είχε αναγνωρίσει την έδρα της Κωνσταντινουπόλεως ως δεύτερη κατά την τάξη μετά τη Ρώμη. Το χτύπημα ήταν σημαντικό για την Αλεξάνδρεια. Η αναγόρευση ενός Αντιοχέα, του **Ιωάννη Χρυσοστόμου**, στον πατριαρχικό θρόνο της

Κωνσταντινούπολης αντιπροσώπευε για τον

Θε

όφιλο Αλεξανδρείας

διπλή απειλή: αφενός ο Ιωάννης προήγε ενεργά την έδρα της Κωνσταντινούπολης και αφετέρου μια συμμαχία μεταξύ Κωνσταντινούπολης και Αντιόχειας μπορούσε να θέσει στο περιθώριο την Αλεξάνδρεια. Οι περιστάσεις επέτρεψαν στον Θεόφιλο να υπερισχύσει επί του Ιωάννη και να τον αναγκάσει σε εξορία. Όταν ο Θεοδόσιος Β' αναγορεύει τον Νεστόριο επίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως, η ιστορία μοιάζει να επαναλαμβάνεται: ένας Αντιοχέας που εγκαθίσταται στην Κωνσταντινούπολη χαίρει της στήριξης του επισκόπου Αντιόχειας, Ιωάννη. Ο Κύριλλος, ανεψιός του Θεοφίλου, θα καταφέρει επίσης να καθαιρέσει και να εξορίσει τον επίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως. Τη σημασία που προσέλαβε η Αλεξάνδρεια στην Ανατολή δεν θα διαψεύσει ο Διόσκορος που, διευθύνοντας τη δεύτερη σύνοδο της Εφέσου, επιτυγχάνει την καθαίρεση του επισκόπου

Φλαβιανού

Κωνσταντινουπόλεως, του

Δόμνου

Αντιοχείας αλλά και τον διορισμό ως επισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ενός δικού του ανθρώπου, του

Ανατολίου

.

Απέναντι στην Αλεξάνδρεια που είναι πλούσια, ενωμένη και με συνεκτική θεολογική παράδοση, οι εκκλησιαστικές έδρες της Αντιόχειας και Κωνσταντινουπόλεως φαίνονται πιο εύθραυστες. Η Αντιόχεια, μολονότι ισχυρή λόγω της θεολογικής παράδοσης, δεν διαθέτει εντούτοις καμία ενότητα. Οι φυγόκεντρες δυνάμεις είναι σημαντικές: στην πρώτη σύνοδο της Εφέσου, η εκκλησία της Κύπρου δηλώνει την ανεξαρτησία της, ενώ ο **Ιουβενάλης** Ιεροσολύμων καταφέρνει να αποκτήσει πατριαρχείο εις βάρος της Αντιόχειας. Δεν είναι διόλου παράδοξο που εκκλησία των Ιεροσολύμων τάσσεται, πριν από τη σύνοδο της Χαλκηδόνος, στο πλευρό της Αλεξάνδρειας. Όσο για την Κωνσταντινούπολη, πρόκειται για νεήλυδα. Η θέση της, που την επικυρώνει η σύνοδος του 381, γίνεται σημαντική στα τέλη του 4ου και στις αρχές του 5ου αι. Χωρίς δική της θεολογική παράδοση, οφείλει την ισχύ της στην πολιτική της θέση, ενώ η καταδίκη ορισμένων επισκόπων της δεν ανακόπτει στο παραμικρό την ανοδική πορεία της. Η σύνοδος της Χαλκηδόνος θα της δώσει ακόμα μεγαλύτερη ώθηση, και οι πατριάρχες της πρωτεύουσας θα παραμείνουν πιστοί στις αποφάσεις της.

Η Ρώμη, τέλος, κατέχει ξεχωριστή θέση και απολαμβάνει ιδιαίτερου κύρους. Ελλιπώς πληροφορημένη για τις θεολογικές αντιπαραθέσεις, εμφανίζεται σε μια πρώτη φάση ελάχιστα ικανή να συμμετέχει σε αυτές. Όταν αρχίζει η κρίση, ο πάπας **Καίλεστίνος** στηρίζει την πολιτική του σε μία συμμαχία με την Αλεξάνδρεια που, κατά τον 4ο αι., είχε αποδείξει την ισχύ της: ο Κύριλλος θα την εκμεταλλευτεί. Με τον Λέοντα όμως τον Μέγα ο συσχετισμός αλλάζει. Ο πάπας, στη σύγκρουση μεταξύ Ευτυχούς και Φλαβιανού Κωνσταντινουπόλεως, λαμβάνει σαφώς θέση υπέρ του τελευταίου, στον οποίο απευθύνει τον

T

όμο προς Φλαβιανό

, που προσδιορίζει τη θέση της Ρώμης, και που θα αποτελέσει σημείο αναφοράς, όχι μόνο για τη Ρώμη και στη συνέχεια για ένα μέρος της Δύσης, αλλά και για τους Πατέρες της Χαλκηδόνας. Ο Διόσκορος φαίνεται να μην έλαβε σοβαρά υπόψη τη συμμαχία με τη Ρώμη. Λίγο πριν τη Χαλκηδόνα αφορίζει τον πάπα. Η Ρώμη θα πάρει σύντομα την εκδίκησή της και μετά τον θάνατο του Θεοδοσίου θα καταφέρει να επιβληθεί στην Πουλχερία, τον Μαρκιανό και τον Ανατόλιο Κωνσταντινουπόλεως: στη Χαλκηδόνα, οι λεγάτοι (απεσταλμένοι) του πάπα πετυχαίνουν τον αφορισμό του Διοσκόρου. Η τελική επιτυχία της Ρώμης κατά τις κρίσεις του 4ου και 5ου αι. θα συμβάλει στο να ενισχυθεί στην Ανατολή, στις εκκλησίες που ασπάζονται το δόγμα της Χαλκηδόνος, το κύρος της αποστολικής έδρας και η σπουδαιότητα κοινής ομολογίας πίστης με αυτήν.

Η οξύτερη φάση των χριστολογικών ερίδων αρχίζει όταν το 427 ο Θεοδόσιος Β' επιλέγει ως επίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως έναν ιερέα της Αντιόχειας, τον Νεστόριο. Ο Νεστόριος σκανδαλίζει ένα μέρος του ακροατηρίου του διακρίνοντας στον Χριστό τον Θεό Λόγο και τον άνθρωπο Ιησού και αφήνοντας να εννοηθεί ότι η Μαρία δεν μπορεί να καλείται Θεοτόκος αλλά Χριστοτόκος. Όταν πληροφορείται τις απόψεις αυτές ο Κύριλλος Αλεξανδρείας αποστέλλει στον Νεστόριο δύο επιστολές όπου υπερασπίζεται τον παραδοσιακό τίτλο Θεοτόκος. Οι δύο επίσκοποι αποτείνονται για βοήθεια στον πάπα Καιλεστίνο που συγκαλεί ρωμαϊκή σύνοδο (430) και καταδικάζει τον Νεστόριο. Στο όνομα του πάπα, ο Κύριλλος καλεί τον Νεστόριο να υποταχθεί και του προτείνει 12 αναθέματα που θα αποδειχθούν από τα πιο αμφισβητούμενα κείμενα της περιόδου αυτής. Προτού όμως φτάσουν μέχρις αυτόν οι καταδικές του Καιλεστίνου και του Κυρίλλου, ο Νεστόριος έχει καταφέρει να πείσει τον αυτοκράτορα να συγκαλέσει σύνοδο.

Η σύνοδος της Εφέσου, τρίτη "οικουμενική σύνοδος" που συγκαλείται τον Ιούνιο και Ιούλιο του 431, διεξάγεται μέσα σε τεταμένη ατμόσφαιρα.

Δύο είναι τα αντιτιθέμενα στρατόπεδα: από τη μία μεριά, οι οπαδοί του Κυρίλλου (περισσότεροι από 150 επίσκοποι Αιγύπτιοι, Παλαιστίνιοι -με τον Ιουβενάλη Ιεροσολύμων-, Ασιάτες -με τον Μνέμονα Εφέσου-, Ιλλυριοί) τους οποίους θα υποστηρίξουν, όταν φτάσουν, και οι λεγάτοι του πάπα. Από την άλλη μεριά, οι αντίπαλοί του, που συσπειρώνονται γύρω από τον επίσκοπο Αντιοχείας, 50 περίπου επίσκοποι, κατά βάση από τη διοίκηση της Ανατολής. Οι κυριλλικοί, που συνεδριάζουν ξεχωριστά, καθαιρούν τον Νεστόριο ήδη από την πρώτη συνεδρίαση (22 Ιουνίου), έπειτα, στις 16 και 17 Ιουλίου, καθαιρούν τον Ιωάννη Αντιοχείας και άλλους 30 επισκόπους της Ανατολής. Στις 22 Ιουλίου απαγορεύουν "να προταθεί, να γραφεί ή να συνταχθεί" όρος πίστεως διαφορετικός από το Σύμβολο της Νικαίας, ενώ οι τελευταίες συνεδριάσεις αφιερώνονται στην ανεξαρτησία της Εκκλησίας της Κύπρου και στην ψήφιση έξι κανόνων. Στο μεταξύ, οι Ανατολικοί, συσπειρωμένοι γύρω από τον Ιωάννη Αντιοχείας, κηρύσσουν (26 Ιουνίου) έκπτωτο τον Κύριλλο Αλεξανδρείας, τον Μνέμονα Εφέσου και τους επισκόπους που δεν καταδικάζουν τα αναθέματα του Κυρίλλου. Οι αυτοκρατορικοί επίτροποι τα έχουν χάσει, και, μπροστά σε αυτήν την σύγχυση, παρεμβαίνει ο αυτοκράτορας. Προσπαθώντας να αποκαταστήσει την ειρήνη στην Εκκλησία, καλεί τους επισκόπους να ξαναρχίσουν τον διάλογο.

Τα διαρκή αποτελέσματα της συνόδου είναι, όσον αφορά το δόγμα, η καταδίκη του νεστοριανισμού και δευτερευόντως η αναγνώριση της χριστολογίας του Κυρίλλου. Ο Νεστόριος καταδικάζεται, με τη σύμφωνη γνώμη των λεγάτων του πάπα, καθαιρείται και στη συνέχεια εξορίζεται. Εντός της Εκκλησίας δημιουργείται σχίσμα μεταξύ Αντιόχειας και Αλεξανδρείας. Ωστόσο, ήδη από το 433, μετά από πιέσεις του αυτοκράτορα, ο Ιωάννης Αντιοχείας απευθύνει στον Κύριλλο επιστολή όπου προτείνει μια χριστολογία καθαρά

δουοφυσιτική, χωρίς όμως να απαιτεί την καταδίκη των 12 αναθεμάτων. Ο Κύριλλος έχοντας εξασφαλίσει τη διαβεβαίωση πως δεν θα χρειαστεί να επανέλθουν στην καταδίκη του Νεστόριου, απαντά στον Ιωάννη με επιστολή όπου χαιρετίζει την αποκατάσταση της ενότητας και αποδέχεται τις χριστολογικές διατυπώσεις που του προτείνονται, μολονότι απέχουν από τις δικές του.

Παρά τις αντιθέσεις, η ηρεμία που αποκαθίσταται το 433 διαρκεί μέχρι τον θάνατο των δύο πρωταγωνιστών, του Ιωάννη το 442 και του Κυρίλλου το 444.

Λίγο μετά, η κρίση ξεσπάει ξανά στην Κωνσταντινούπολη εξαιτίας του αρχιμανδρίτη **Ευτυχούς**,

ενός ζηλωτή οπαδού του Κυρίλλου, με επιρροή στην Αυλή. Ο Ευτυχής κατηγορείται ως αιρετικός και καταδικάζεται από την τοπική σύνοδο που συγκαλεί ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (12-22 Οκτωβρίου 448), διότι αρνείται τον δουοφυσιτικό όρο πίστης που του υποβάλλουν. Ο Ευτυχής προσφεύγει τότε στους επισκόπους Ρώμης, Αλεξανδρείας, Θεσσαλονίκης και Ραβέννας. Ο πάπας Λέων επιδοκιμάζει την καταδίκη και αποστέλλει στον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως επιστολή, τον

Τόμο προς Φλαβιανό

, σαφώς δουοφυσιτική. Ο Διόσκορος Αλεξανδρείας όμως τάσσεται υπέρ του Ευτυχούς, ενώ ο αυτοκράτορας ψέγει τον Φλαβιανό που καταδίκασε τον αρχιμανδρίτη και συγκαλεί σύνοδο.

Η δεύτερη σύνοδος της Εφέσου, τον Αύγουστο του 449, υπό την προεδρία του Διοσκόρου, αποκαθιστά τον Ευτυχή και κηρύσσει έκπτωτους τον Φλαβιανό Κωνσταντινουπόλεως, τον

Ευσέβιο Δορυλαίου

και αρκετούς επισκόπους της Ανατολής, μεταξύ των οποίων και τον

Δόμνο Αντιοχείας

.

Τα διατάγματα για τη σύγκληση της συνόδου ευνοούν τους οπαδούς του Ευτυχούς: η προεδρία δίδεται στον Διόσκορο, ενώ ο Φλαβιανός Κωνσταντινουπόλεως, καθώς και ο Αντιοχέας **Θεοδώρητος Κύρου**, ο ικανότερος θεολόγος της ομάδας, αποκλείονται από τις συζητήσεις. Κατά την πρώτη συνεδρίαση (8 Αυγούστου 449), ο Διόσκορος, με τη στήριξη του Ιουβενάλη Ιεροσολύμων, εμποδίζει τους λεγάτους του πάπα να διαβάσουν τον

Τόμο προς Φλαβιανό

. Οι περισσότεροι επίσκοποι τάσσονται υπέρ της αποκατάστασης του Ευτυχούς. Η καθάρηση του Φλαβιανού, που πεθαίνει καθ' οδόν προς την εξορία, επιτυγχάνεται πιο δύσκολα. Ο Δόμνος Αντιοχείας κηρύσσεται έκπτωτος κατά τη δεύτερη συνεδρίαση (22 Αυγούστου 449) μαζί με πολλούς επισκόπους του, εν τη απουσία των απεσταλμένων του πάπα

Οι αποφάσεις αυτές, που επικυρώνονται με διάταγμα του Θεοδοσίου Β', καταδικάζονται από τον πάπα ο οποίος συγκαλεί ρωμαϊκή τοπική σύνοδο ήδη τον Σεπτέμβριο του 449 και στιγματίζει αυτό που αποκαλεί "ληστεία" (latrocinium) της Εφέσου. Ζητάει, χωρίς επιτυχία, τη σύγκληση νέας συνόδου. Ο απροσδόκητος θάνατος του Θεοδοσίου Β' ανατρέπει την κατάσταση. Η αδελφή του Πουλχερία, επανερχόμενη στην εξουσία, βάζει να εκτελέσουν τον Χρυσάφιο, προστάτη του Ευτυχούς. Παντρεύεται τον Μαρκιανό που, όπως και η ίδια, διάκειται εχθρικά προς τον Ευτυχή και τον Διόσκορο. Ο συσχετισμός δυνάμεων έχει αλλάξει. Ο επίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Ανατόλιος συγκαλεί τοπική σύνοδο στις 21 Οκτωβρίου του 450 που, παρουσία λεγάτων του πάπα Λέοντος, αναθεματίζει τον Νεστόριο και τον Ευτυχή και αποδέχεται τον *Τόμο προς Φλαβιανό*. Πολύ σύντομα, ο Μαρκιανός και η Πουλχερία αποφασίζουν να συγκαλέσουν νέα σύνοδο. Στις 23 Μαΐου του 451, ο Μαρκιανός καλεί τους επισκόπους να συγκεντρωθούν την 1η Σεπτεμβρίου στη Νίκαια. Τον Σεπτέμβριο πολλοί σύνοδοι καταφθάνουν στην πόλη. Είναι τότε που, κατά πάσα πιθανότητα, ο Διόσκορος αναθεματίζει τον πάπα Λέοντα. Για να μπορέσει να παραστεί και ο ίδιος στη σύνοδο, ο Μαρκιανός επιλέγει να τη μεταθέσει στη Χαλκηδόνα, απέναντι από την Κωνσταντινούπολη.

Η σύνοδος αρχίζει τις εργασίες της στις 8 Οκτωβρίου του 451 στην Αγία Ευφημία. Συγκεντρώθηκαν εκεί περίπου 350 επίσκοποι, σχεδόν όλοι Ανατολικοί. Δεκαεννέα αυτοκρατορικοί επίτροποι επιβλέπουν αν οι συζητήσεις διεξάγονται κανονικά. Ο ίδιος ο αυτοκράτορας είναι παρών στην πέμπτη συνεδρίαση (22 Οκτωβρίου). Οι εργασίες διαρκούν τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο, και η σύνοδος ακυρώνει το έργο της δεύτερης συνόδου της Εφέσου (449), συντάσσει μία δυοφισιτική ομολογία πίστης και λαμβάνει αποφάσεις σημαντικές για τη ζωή της Εκκλησίας.

Ήδη από την πρώτη συνεδρίαση, οι ιθύνοντες της δεύτερης συνόδου της Εφέσου μπαίνουν στο κατηγορητήριο: Ο Διόσκορος Αλεξανδρείας καταδικάζεται και εξορίζεται, ο Ιουβενάλης Ιεροσολύμων, που αρχικά τον αποκλείουν, αλλάζει στρατόπεδο και αποκαθίσταται. Οι επίσκοποι υποχρεώνονται από τους αυτοκρατορικούς επιτρόπους να προτείνουν νέα *ομολογία πίστης*.

. Πολλά κείμενα χρησιμεύουν ως αναφορά, ιδιαίτερα ο *Τόμος προς Φλαβιανό*

του πάπα Λέοντος, που εγείρει επιφυλάξεις μεταξύ των επισκόπων της Ανατολής.

Η σύνοδος ρυθμίζει επιπλέον πολλά σημαντικά οργανωτικά προβλήματα της Εκκλησίας, επικυρώνοντας συγκεκριμένα την οργάνωση πατριαρχείου στα Ιεροσόλυμα. Καταλείπει επίσης σημαντικό νομοθετικό έργο, με 27 κανόνες, και τον αποκαλούμενο "28ο κανόνα", ο οποίος σηματοδοτεί μια νέα πρόοδο της εκκλησιαστικής έδρας της Κωνσταντινούπολης, που αναγνωρίζεται κατά πάντα ισότιμη προς τη Ρώμη.